

Buurteconomie: bruikbaar kleinschalig alternatief?

Experimenten komen in na-oorlogse wijk nauwelijks van de grond

In onze maatschappij wordt het economisch proces gekenmerkt door groot-schaligheid en opsplitsing in deelmarkten. Nadelige effecten hiervan zijn de onpersoonlijke arbeidsverhoudingen en de afvloeiing van winsten naar gebieden of personen die ver staan van diegenen die produceren. Onvrede hierover doet sommige mensen besluiten om naar alternatieven te zoeken voor het bestaande economische gebeuren.

C. ROTHUIZEN, T. VISSER EN
J. VAN OUDHEUSDEN

Een voorbeeld van een economie op 'menselijke maat' zou gevonden kunnen worden in het opzetten van een *buurteconomie*. In een buurteconomie wordt gestreefd naar 'de realisatie van productieve organisaties op buurt- of wijkniveau, waardoor bewoners zelf kunnen bijdragen aan de verbetering van de eigen woon- en leefsituatie'.

Voor zover bekend vinden experimenten met een dergelijke buurteconomie hoofdzakelijk plaats in oude wijken. De vraag is of deze experimenten succesvol zijn, en of ook in de na-oorlogse wijken een dergelijke buurteconomie een alternatief kan vormen.

Projecten

Eén en ander is onderzocht aan de hand van twee voorbeelden van buurt-economische projecten in de oude wijken van Amsterdam en Rotterdam, die in 1983 gestart zijn. Het voorbeeld in Amsterdam betreft de Dapperbuurt, waar door *bewoners* het initiatief is genomen kleinschalige economische projecten te starten. In de Rotterdamse wijk Hillesluis speelde de *gemeente* een toonaangevende rol bij de start van dergelijke projecten.

Beide wijken zijn rond de eeuwwisseling ontstaan. Het zijn dus oude wijken met een hoog percentage werklozen, een lage gemiddelde opleiding en lage inkomens. Als voorbeeld van een na-oorlogse wijk is gekozen voor de wijk Dukenburg in Nijmegen, waar door middel van veldonderzoek is nagegaan in hoeverre dergelijke projecten daar kans van slagen hebben.

Kleinschalige projecten die omschreven kunnen worden met de term *buurteconomie* gaan uit van het benutten van de productieve krachten in de buurt ten behoeve van alle buurtbewoners. Hierbij valt te denken aan het produceren van goederen en diensten voor en door buurtbewoners tegen een lagere prijs dan de gangbare. De te bereiken doelen zijn niet alleen van economische maar ook van sociale aard. Deze betreffen onder andere het scheppen

Een van de mogelijkheden om het economisch proces dichterbij de mensen te brengen, is het opzetten van een *buurteconomie*. In de Amsterdamse Dapperbuurt is iets dergelijks redelijk geslaagd. Hier functioneren een eetcafé, een klussenwerkplaats en een administratiekantoor, terwijl onlangs ook een drukkerij is ingericht.

Foto: Buurtvereniging Dapperbuurt

van werkgelegenheid, de vergroting van zeggenschap over het economisch proces, het verlevendigen van de buurt en het creëren van een zinvolle (vrije)tijdsbesteding. De belangrijkste middelen waarover men moet kunnen beschikken zijn ruimte, loon- en materiaalkosten, arbeid en know-how.

Bewoners

Het eerste voorbeeld van een buurteconomie betreft een experiment in de Dapperbuurt in Amsterdam. Gezien de ouderdom en de bouwkundige staat van de Dapperbuurt is het niet verwonderlijk dat de gemeente in de jaren zestig over wilde gaan tot sloop van een groot aantal panden. De geplande nieuwbouw was bedoeld voor de hogere inkomensgroepen en niet voor de eigen wijkbewoners. Dit leidde tot protesten en de oprichting van een actiegroep die zich inzette voor behoud en herstel van de wijk.

Vanuit deze actiegroep ontstonden initiatieven om de wijk tijdens de herstelwerkzaamheden op te fleuren door middel van muurschilderingen. Ook werden feesten georganiseerd. Door de regelmaat waarmee deze activiteiten plaatsvonden ontstond de noodzaak om de ondersteunende werkzaamheden hiervoor te organiseren en te coördineren. Toen de hiervoor opgezette organisatie zich ook ging inzetten voor sociaal-economische verbeteringen in de wijk was de 'Buurtvereniging Dapperbuurt' geboren.

De rechtsvorm is die van een vereniging. Hiervoor werd gekozen om de leden (vertegenwoordigers van projecten, buurtinstellingen en buurtbewoners) zo veel mogelijk bij de gang van zaken te betrekken. De ledenvergadering kiest een bestuur waarin de werknemers van bedrijven en projecten de meerderheid vormen. Deze bedrijven zijn in afzonderlijke stichtingen ondergebracht, waarbinnen de werknemers zelf beslissingen nemen over de dagelijkse gang van zaken.

De financiering van de bedrijven geschiedde met behulp van leningen van een twaalf tal banken en een grote bierbrouwerij. Subsidies kwamen van het Gemeentelijk Bureau Werkloosheidsbestrijding en het Juliana-fonds. Bovendien kon men beschikken over arbeidskrachten in het kader van de W.V.M.¹⁾ De buurtvereniging Dapperbuurt heeft sinds haar ontstaan in 1983 een viertal bedrijven gestart (eetcafé, klussenwerkplaats, drukkerij en administratiekantoor) die met meer of minder succes kostendekkend of zelfs loonvormend zijn.

Gemeente

Een tweede voorbeeld dat hier genoemd wordt is de wijk Hillesluis in Rotterdam. Hier is het initiatief om de sociaal-economische ontwikkeling in de wijk te stimuleren door middel van werkgelegenheidsprojecten genomen door de gemeente. Er is een projectgroep gevormd, waarin buurthuizen, de Gemeentelijke Sociale Dienst, bewonersor-

ganisaties en werklozen zitting hebben. Deze projectgroep heeft een onderhandelingsfunctie tussen de bewoners en de betrokken ambtenaren en staat onder leiding van een projectcoördinator. Daarnaast bestaan er kerngroepen die per werkloosheidsproject het voorbereidend en uitvoerend werk doen.

De financiering van deze werkloosheidsprojecten komt voor rekening van de afdeling Economische Zaken. Deze streeft er op haar beurt naar de middelen uiteindelijk van het Rijk te krijgen ten behoeve van de zogenaamde 'probleemcumulatiegebieden'. Intussen is er een aantal projecten gestart waarvan de belangrijkste de 'Sleutelvereniging de Sleutelaar' is.

Uit deze voorbeelden in Amsterdam en Rotterdam blijkt dat het opzetten van een buurt-economie, indien goed georganiseerd, een aanzet kan zijn tot een proces van verbetering van leefomstandigheden in oude wijken. In de Nijmeegse wijk Dukenburg is nagegaan of dit ook voor nieuwere wijken het geval is.

De wijk Dukenburg ligt ten zuid-oosten van de gemeente Nijmegen en is ontstaan in de jaren zestig, toen de grote woningbehoefte in Nijmegen leidde tot woningbouw aan de overzijde van het Maas-Waalkanaal. Sinds 1966 veranderde het oorspronkelijk landelijke gebied in een grootschalige woonwijk met ruim 29.000 inwoners (1-1-1983). De wijk is opgedeeld in een zevental subwijken met drie- à zesduizend inwoners per wijk, waarbij de omvang van de wijken vergelijkbaar is met die van de vroegere parochies.

Woonwijk

Dukenburg kan als typische woonwijk worden gekarakteriseerd, het aantal bedrijven is gering en de bedrijvigheid concentreert zich op handel, horeca, reparatie en in mindere mate op overige dienstverlening. Grote en middelgrote bedrijven ontbreken geheel (Er is slechts één bedrijf met meer dan 20 werknemers.). De winkelvoorzieningen zijn geconcentreerd in vier winkelcentra.

In de wijk is het 'Akteplan Werkgelegenheid Nijmegen' onlangs actief geworden door het opzetten van een *experiment buurt-economie*. Het 'Akteplan' is een brede beweging gericht op het scheppen van maatschappelijk zinvolle werkgelegenheid. Het doel van dit experiment in Dukenburg is de bewoners door eigen initiatief en samenwerking een mogelijkheid te bieden de verminderde betaalbaarheid van goederen en diensten zelf aan te pakken. Daarnaast wordt gezocht naar de mogelijkheden om het aanbod van bestaande commerciële en ambachtelijke dienstverlening in stand te houden en uit te breiden.

In aansluiting op vergelijkbare initiatieven elders werd voor deze aanpak het begrip buurt-economie geïntroduceerd. Een verkennend onderzoek dat gehouden werd in 1985 moest een antwoord geven op de vraag of één en ander te realiseren is. Een deel van dat onderzoek concentreerde zich op het inventariseren van behoeften van de bewoners enerzijds, en aanwezige vaardigheden anderzijds.

Uit dit onderzoek bleek dat de eenzijdigheid van de woonwijk Dukenburg als een groot nadeel werd ervaren. Er bleek een duidelijke behoefte te bestaan aan uit-

In na-oorlogse nieuwbouwwijken komen dergelijke initiatieven minder makkelijk tot stand. Onderzoek in de Nijmeegse wijk Dukenburg toonde aan dat onder de bewoners weinig bereidheid bestond aan buurtgerichte activiteit deel te nemen.
Foto: Gemeente Nijmegen

gaansmogelijkheden zoals cafés, eetgelegenheden en film- en muziekruinten. Het aantal mensen dat daadwerkelijk wilde helpen met het opzetten van buurt-economische activiteiten bleek echter zeer gering. Bovendien beschikte niemand over vooropleidingen of diploma's die van nut zouden kunnen zijn (bijvoorbeeld een Middenstands- of Horecadiploma). Een andere behoefte in de buurt was een combinatie van klussenwerkplaats en hobbywinkel. Ook hier was er weinig belangstelling om een actieve bijdrage te leveren aan zo'n project.

Barrières

Duidelijk is dat in na-oorlogse wijken als Dukenburg wel behoefte bestaat aan verlevendiging van de buurt, maar dat het opzetten van een buurt-economie als middel hier toe weinig kans van slagen heeft. In oude wijken zijn de barrières al hoog; een aantal verschillen tussen oude en nieuwe wijken maken dat deze barrières voor de na-oorlogse wijken nog hoger zijn.

Een eerste in het oog lopend verschil zijn de sociale leefomstandigheden in oude en nieuwe wijken. De initiatieven om tot actie over te gaan komen in Amsterdam en Rotterdam tot stand onder sterke druk van buiten. In de Dapperbuurt gaf de voorgenomen sloop van woningen de aanzet tot acties, in Rotterdam concentreerden de initiatieven zich op de 'probleemcumulatiegebieden'. De werkloosheid lag in Amsterdam en Rotterdam rond de 40%! In Nijmegen was dit percentage 11%. Een tweede verschilpunt dat van belang kan zijn bij het opzetten van een buurt-economie, is de bestaande economische structuur in de wijk. Hieronder wordt verstaan de aanwezigheid van bedrijven en andere initiatieven. Deze kunnen als voorbeeld dienen en zo zal bij het verdwijnen van 'de winkel op de hoek' het gemis hieraan een motivatie kunnen zijn om zelf iets te starten.

Hier zien we een groot verschil tussen de oude wijken Dapperbuurt en Hillesluis enerzijds en de nieuwbouwwijk Dukenburg

anderzijds. In de eerste twee is bedrijvigheid van oudsher aanwezig, in de laatste ontbreekt deze, op een paar winkelcentra na, bijna volledig.

Buurtgebondenheid

Tenslotte verschillen de oude en nieuwe wijken van elkaar wat betreft de gehechtheid van de bewoners aan de buurt. De term buurt-economie suggereert een betrokkenheid van bewoners bij de buurt en een 'buurtgebonden' gevoel. In enkele oude wijken zijn er wellicht nog voldoende van dit soort bewoners aanwezig maar door stadsvernieuwing en toegenomen mobiliteit wordt hun aantal ook hier minder. En wanneer zelfs in de oude wijken dit buurtgebonden gevoel bij een groot deel van de bewoners tegenwoordig afwezig is, rijst de vraag of hiervan in nieuwbouwwijken nog sprake kan zijn. In de wijk Dukenburg blijkt in ieder geval duidelijk dat de belangstelling om zich in te zetten voor buurtgerichte activiteiten gering is.

Buurt-economische bedrijvigheid zal in zo'n geval geïnitieerd moeten worden door de gemeente, terwijl ook een brede financiële en bestuurlijke ondersteuning van overheidswege noodzakelijk is. Uit het voorbeeld van Rotterdam blijkt overigens dat ook dan de steun van de bewoners aan het experiment onontbeerlijk is.

Gecombineerd met (andere) maatregelen ter verbetering van het leefklimaat zal een dergelijke aanpak de doelstellingen van de buurt-economische gedachte dichterbij kunnen brengen.

1) Werkverruimende maatregel.

Auteurs(s): C. Rothuizen en T. Visser
Titel: Buurt-economie: een inventarisatie ten behoeve van het opzetten ervan in Dukenburg.
Verkrijgbaar: Bibliotheek Geografisch en Planologisch Instituut te Nijmegen (te leen)